

Aktotwórcza, archiwotwórcza i użytkownik informacji archiwalnej: wzajemne relacje w świetle rozwoju nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych

Justyna Adamus-Kowalska

Uniwersytet Śląski w Katowicach / University in Silesia in Katowice (Poland)
justyna.adamus@us.edu.pl, ORCID 0000-0002-8245-7631

STRESZCZENIE

Celem artykułu jest zbadanie wzajemnych relacji pomiędzy aktotwórcą, archiwotwórcą i użytkownikiem informacji w kontekście rozwoju nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych. Badanie wykonano metodą desk based research, analizy piśmiennictwa, analizy przepisów prawnych oraz sprawozdań Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych z lat 2011–2020. W wyniku przeprowadzonych analiz odnotowano bardzo dynamiczny rozwój cyfryzacji archiwów, co ma bezpośredni wpływ na relacje pomiędzy wszystkimi uczestnikami procesów informacyjnych w archiwach. Wskazano także na zjawisko prosumpcji wiedzy archiwalnej, dotychczas nie opisywane w literaturze z zakresu archiwistyki. Stwierdzono, że konieczne jest szersze wykorzystanie wiedzy, jaką posiadają archiwiści i użytkownicy archiwów, dla zaprojektowania nowych narzędzi i metod postępowania przy tworzeniu, opracowywaniu i udostępnianiu zasobu archiwalnego w postaci cyfrowej.

SŁOWA KLUCZOWE

archiwa cyfrowe,
prosumpcja
wiedzy, informacja
archiwalna

Records creator, archive creator and archive information user: mutual relations in view of the development of modern information and communication technologies

ABSTRACT

The aim of this article is to examine the mutual relations between the records creator, the archive creator and the information user in light of contemporary developments in information and communication technologies. The study was carried out in form of desk-based research, analysis of the literature, analysis of legal regulations and reports of the Head Office of the State Archives for the years 2011–2020. The analyses have revealed a very dynamic progress of digitisation in archives, which has a direct impact on the relations between all participants of information processes in archives. The phenomenon of prosumption of archival knowledge, not yet described in archival science literature, was also pointed out. The article concludes that it is necessary to make wider use of the knowledge possessed by archivists and archive users in order to design new tools and methods for creating, developing and sharing archival resources in digital form.

KEYWORDS

digital archives,
knowledge
prosumption,
archival information

Wprowadzenie

Zmiany, jakie następują w świecie nowych technologii informacyjno-komunikacyjnych, nie omijają archiwów. Następuje przewartościowanie dotychczasowych paradygmatów oraz ukształtowanych przez lata tradycji stanowiących stabilne i sprawdzone metody postępowania. Warsztat pracy archiwistów podlega doskonaleniu oraz dąży do wypracowania lepszych i bardziej nowoczesnych sposobów działania. Technologie wykorzystywane do tworzenia, opracowywania i udostępniania dokumentacji archiwalnej zmieniają relacje pomiędzy aktotwórcą, archiwotwórcą oraz użytkownikiem informacji i powodują wzajemne przenikanie się ich zadań, ról i znaczenia. To wzajemne oddziaływanie jest istotne ze względu na fakt, że każdy dokument i każdy element informacji archiwalnej osadzony jest w konkretnym kontekście. W ciągu cyklu życia dokumentu występują fakty, różne czynniki, które powinny mieć odzwierciedlenie w metadanych przypisanych do dokumentów. Archiwiści nie zawsze są w posiadaniu wiedzy na temat kontekstu. Najczęściej wartościowa informacja jest tworzona przez samych użytkowników, czyli osoby wytwarzające dokumenty. Jednakże technologie informacyjno-komunikacyjne i postępująca otwartość i dostępność do danych, w tym także danych archiwalnych, sprawiają, że podczas ich udostępniania, wykorzystywania i interpretacji otrzymuje się informacje i dane nie zidentyfikowane dotychczas w systemie informacji archiwalnej. Jest to istotna zmiana, jaka następuje w procesie tworzenia zasobów archiwalnych. To, co nie było możliwe w wypadku dokumentów tradycyjnych (papierowych), czyli dokładne odwzorowanie i zarchiwizowanie wszystkich działań podejmowanych w obiegu dokumentów, stało się realne dla dokumentacji elektronicznej. Znaczący udział w tworzeniu zasobów archiwalnych mają użytkownicy dokumentów/informacji. W rezultacie zmian, wynikających z zastosowania technologii informacyjno-komunikacyjnych, wzajemne relacje pomiędzy aktotwórcą, archiwistą a użytkownikiem informacji wpływają na prawidłowe funkcjonowanie archiwów. Inny aspekt tej relacji to realizacja potrzeb informacyjnych. Celem systemu informacji archiwalnej jest m.in. spełnienie tych potrzeb u użytkowników. Aspekt ten wymaga dostosowania usług archiwalnych do rozwoju technologii stosowanych w życiu codziennym. W artykule zbadano relacje i wzajemne oddziaływania osób uczestniczących w procesie powstawania dokumentów, ich opracowywania i udostępniania.

Założenia badawcze

W artykule została zweryfikowana hipoteza badawcza, zgodnie z którą, w efekcie powstania i rozwoju technologii informacyjno-komunikacyjnych, nastąpiła zmiana wzajemnych relacji pomiędzy aktotwórcą, archiwotwórcą i użytkownikiem informacji archiwalnej, przez co możliwe jest stworzenie modelu prosumpcji¹ wiedzy archiwalnej w środowisku elektronicznym.

Pytanie ogólne postawione w badaniu obejmuje określenie wpływu technologii informacyjno-komunikacyjnych na sposób tworzenia, opracowywania i udostępniania akt przez wszystkich uczestników procesów komunikacyjnych. Pytania szczegółowe sformułowano następująco:

W jaki sposób technologie informacyjno-komunikacyjne wpływają na uczestników procesów komunikacyjnych? Czy aktotwórcy, archiwotwórcy i użytkownicy informacji archiwalnej współdziałają ze sobą w procesach informacyjnych z wykorzystaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych? Jeśli tak, to jak to współdziałanie jest realizowane, czy interakcja jest dwustronna i jak zmieniają się relacje pomiędzy aktotwórcą, archiwotwórcą i użytkownikiem?

Pierwsza część artykułu stanowi omówienie zmian w społecznym obiegu informacji. Na tej podstawie sformułowano odpowiedź na pytanie badawcze obejmujące wpływ technologii informacyjno-komunikacyjnych na uczestników procesów komunikacyjnych. To z kolei zobrazowało otoczenie zewnętrzne archiwów. Kolejna część pracy poświęcona jest powstawaniu materiałów archiwalnych na tzw. przedpolu archiwalnym². Pokazano w niej, w jaki sposób powstaje produkt

¹ Pojęcie to oznacza nowe zjawisko, dotychczas nie opisane w literaturze naukowej z zakresu archiwistyki. Jego znaczenie obejmuje tworzenie wiedzy podczas jej odczytywania przez jej użytkowników. Prosumpcja to jednoczesna produkcja i konsumpcja, która jest o tyle istotna w rozważaniach dotyczących informacji archiwalnej, że zmianie ulega rola aktotwórców, archiwotwórców i użytkowników informacji archiwalnej w procesie tworzenia informacji i wiedzy archiwalnej. Teza artykułu odnosi się do wykorzystania nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych, dzięki którym następuje prosumpcja informacji archiwalnej i tworzenie nowej wiedzy przez jej użytkowników.

² Przedpole archiwalne to potoczne określenie odnoszące się do procesu gromadzenia materiałów archiwalnych. Określenie to obejmuje obszar, na którym odbywa się proces powstawania archiwaliów. Na obszarze tym archiwa państwowe sprawują nadzór nad narastającym zasobem archiwalnym. Zgodnie z definicją, nadzór nad narastającym zasobem archiwalnym stanowią czynności kontrolne wykonywane przez władze archiwalne w oparciu o przysługujące im uprawnienia w stosunku do twórców materiałów archiwalnych. Czynności podlegające temu nadzorowi to: sposób klasyfikacji, systematyzacji, kwalifikacji, brakowania, przechowywania i ewidencjonowania materiałów archiwalnych. Zob. *Polski Słownik Archiwalny*, red. W. Maciejewska, Warszawa 1974, s. 55.

informacyjny, czyli materiał archiwalny, w systemie Elektronicznego Zarządzania Dokumentacją (EZD) i jakie w związku z tym role pełni aktotwórca. Następnie zbadano zadania archiwotwórcy w tym systemie. Nie mniej ważnym uczestnikiem procesów komunikacyjnych jest użytkownik informacji archiwalnej. Przeanalizowano jak technologie informacyjno-komunikacyjne wpływają na działania użytkowników w wybranych obszarach. W części poświęconej otwartym danym publicznym dowiedziono, że aktotwórca wytwarza zasoby informacyjne nie dające się ująć w tradycyjne rozumienie dokumentu. Co więcej, wykorzystanie danych znacznie odbiega od sformalizowanych metod udostępniania akt w archiwach. Zbadano dostęp do informacji publicznej, otwarte dane gov.pl, interfejs API, portale społecznościowe administracji.

W ostatniej części artykułu sformułowano odpowiedź na pytania badawcze i zebrano w formie tabeli wyniki badań. Opatrzono także komentarzem każdy z argumentów wymienionych na potwierdzenie tezy zawartej w pracy.

Metody badawcze

W części teoretycznej pracy zastosowano metodę analizy literatury naukowej. Wykonano kwerendę bibliograficzną w ogólnodostępnych bazach i katalogach bibliotecznych. Stosowano hasła wyszukiwawcze w językach polskim i angielskim: społeczeństwo cyfrowe, prosumpcja wiedzy, elektroniczne archiwa, dzielenie się wiedzą, zarządzanie dokumentacją, archiwa elektroniczne, użytkownicy informacji, rzeczywistość wirtualna, knowledge prosumtion, citizen science, records management, information society, crowdsourcing, actor network theory. W dalszej części artykułu, w celu pokazania skali zjawiska cyfryzacji archiwów, dokonano analizy przepisów prawnych oraz sprawozdań Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych z lat 2011–2020. Dla zobrazowania dynamiki wzrostu ilości dokumentacji elektronicznej w archiwach wykorzystano metody badań statystycznych. Aby udzielić odpowiedzi na sformułowane pytania badawcze, przeprowadzono analizę danych zastanych (desk based research). Analizowano zasoby sieciowe, w tym strony internetowe archiwów państwowych, serwis szukajwarchiwach.gov.pl, serwisy o tematyce historycznej i genealogicznej. Zbadano oficjalne profile archiwów w mediach społecznościowych, a także strony i profile tworzone przez społeczności historyków i archiwistów oraz administrację publiczną. Przy wyszukiwaniu i analizie zasobów stosowano kryterium instytucjonalne. Skupiono

się głównie na aktotwórcy, jakim jest administracja publiczna, oraz na stronach archiwów państwowych i użytkowników systemu informacji archiwów państwowych. Ze względu na założenia metodologiczne artykułu, nie dokonano analizy wykraczającej poza sieć archiwów państwowych, w tym np. archiwów społecznych. Przy wykorzystaniu metody obserwacji zbadano funkcje systemu teleinformatycznego Finn 8 SQL w projekcie SEKAP (System Elektronicznej Komunikacji Administracji Publicznej). Przeprowadzono także obserwację pracy archiwów w czasie pandemii koronawirusa SARS-CoV-2. Zastosowano metodę studium przypadku do zbadania, jaką wiedzą dzielą się pomiędzy sobą aktotwórcy, archiwotwórcy i użytkownicy informacji archiwalnej.

Formy komunikacji i użytkownik informacji

Współczesne społeczeństwo określa się terminem społeczeństwa sieciowego. Pojęcie to oznacza strukturę przestrzennie nieograniczoną, wykreowaną z wyboru, przewyższającą tradycyjne więzi (z reguły terytorialnie zakorzenione)³. Wskazuje się, że społeczeństwo sieciowe wyłania się ze społeczeństw tradycyjnych, przemysłowych. Proces ten jest możliwy dzięki rozwojowi nauki i techniki oraz mechanizmom ekonomicznym, które mogą ten proces stymulować i poprawiać⁴. Istotą omawianego społeczeństwa jest sieć relacji społecznych oraz swobodny dostęp jednostki do uczestniczenia w różnych organizacjach i grupach społecznych czy kręgach zainteresowań. Twórcą i propagatorem tego pojęcia był Manuel Castells⁵. Sieć stanowi platformę kontaktów między ludźmi i pozwala na zwielokrotnienie i intensyfikację związków międzyludzkich, pokonując odległość i czas. Sieć umożliwia także pracę, przedsiębiorczość, naukę, dostęp do informacji, rozrywkę, handel, kulturę itp.⁶ W społeczeństwie tym liczba dóbr i usług informacyjnych w przestrzeni wirtualnej jest dominująca. Obecność człowieka w świecie cyfrowym wiąże się z coraz większą jego otwartością i możliwością uczestnictwa w życiu publicznym. Za sprawą technologii informacyjno-komunikacyjnych przestają istnieć bariery związane z czasem i miejscem udostępniania informacji. Świadomość ta powoduje także rosnące wymagania i potrzeby w sto-

³ L.W. Zacher, *Transformacje społeczeństw: od informacji do wiedzy*, Warszawa 2007, s. 39.

⁴ Ibidem, s. 41.

⁵ M. Castells, *Społeczeństwo sieci*, Warszawa 2008.

⁶ L.W. Zacher, op.cit., s. 42.

sunku do systemu informacyjnego archiwów. Z drugiej strony projektowanie i zaspakajanie potrzeb informacyjnych jest możliwe dzięki algorytmizacji i projektowaniu różnych narzędzi w cyberprzestrzeni. Tylko przy współpracy różnych uczestników procesów komunikacyjnych można uzyskać dobre narzędzia i realizować usługi online – także w archiwach. W społeczeństwie sieciowym zmienia się funkcja odbiorcy informacji z konsumenta w tzw. prosumenta. Zmiana ta spowodowana jest m.in. zaangażowaniem konsumenta we współtworzenie i promowanie np. produktów ulubionej marki albo w jednoczesną produkcję i konsumpcję dóbr lub usług⁷. Podobne zmiany zaczynają dotyczyć inne sfery wytwarzania i świadczenia usług w środowisku informacyjnym. Do sfer tych należy zaliczyć m.in. tworzenie narodowego zasobu archiwalnego i usługi w postaci udostępniania cyfrowej dokumentacji i informacji archiwalnej. Same pojęcia prosumpcji i produkcji przedstawiają alternatywne koncepcje zaangażowania użytkowników końcowych lub konsumentów w procesy produkcyjne, zwłaszcza w środowiskach mediów cyfrowych. Koncepcje te zyskały na znaczeniu wraz z pojawieniem się tzw. platform i technologii „Web 2.0”, które zachęcają do tworzenia i udostępniania treści generowanych przez użytkowników⁸. Prosumpcja nie jest pojęciem nowym, istniała od dawna, ale różne zmiany społeczne (np. pojawienie się Internetu i sieci społecznościowych) znacznie rozszerzyły zarówno praktykę prosumpcji, jak i zainteresowanie jej badaniem ze strony naukowców. Najbardziej oczywiste i bezpośrednie znaczenie prosumpcji występuje w gospodarce⁹. Aby zbadać zjawisko prosumpcji w archiwach, trzeba najpierw przyrzeć się, jakie zadania i funkcje pełnią placówki archiwalne oraz gdzie zachodzi współdziałanie pomiędzy uczestnikami procesów informacyjnych.

Archiwa w środowisku wirtualnym

Sama geneza funkcjonowania archiwów ma swój początek w realizowaniu niezwykle ważnej funkcji dowodowej, czyli zabezpieczenia i archiwizacji

⁷ A. Toffler, *The Third Wave*, Nowy Jork 1980.

⁸ A. Burns, *Prosumption, Prodsusage*, [w:] *The International Encyclopedia of Communication Theory and Philosophy*, red. K.B. Jensen, E.W. Rothenbuhler, J.D. Pooley, R.T. Craig, 2016, <https://doi.org/10.1002/9781118766804.wbiect086> [dostęp: 16.06.2022].

⁹ G. Ritzer, P. Dean, N. Jurgenson, *The Coming of Age of the Prosumer*, „American Behavioral Scientist” 2012, t. 56, z. 4, s. 379–398, <https://doi.org/10.1177/0002764211429368> [dostęp: 16.06.2022].

dokumentacji, tak aby zachować jej odpowiednie atrybuty – wiarygodność, autentyczność i możliwość odtworzenia w długim czasie. W wyniku rozwoju cywilizacyjnego odnotowano kolejne ważne funkcje archiwów, takie jak¹⁰:

- prawno-administracyjne,
- informacyjno-polityczne,
- budowanie pamięci i tożsamości,
- strzeżenie przywilejów i czystości grupy,
- dokumentacyjno-historyczne,
- kontrolne,
- wymierzone w innych – rządzących, rządzonych, obcych.

W dziejach archiwów znaczące zmiany ich funkcjonowania przyniosła rewolucja w dostępie do informacji. Stopniowe otwieranie archiwów doprowadziło do powstania wielu nowych obszarów działania i ról, jakie pełnią, wchodzących w zakres ich społecznego funkcjonowania. W wyniku dążenia do wolności społecznej nastąpiło otwarcie archiwów¹¹. Najciekawszym zjawiskiem, jakiego doświadczają współczesne archiwa, jest użytkownik tzw. mediów cyfrowych. Cechują go coraz większe żądania i kompetencje w zakresie korzystania z zasobów cyfrowych dostępnych w Internecie. Za sprawą mobilnych aplikacji, narzędzi i funkcji serwisów internetowych stawia on wiele wymagań dotyczących sposobów i form korzystania z informacji archiwalnej. Jego udział w konsumpcji na rynku usług informacyjnych jest na tyle duży, że nie sposób pominąć tegoż użytkownika i jego potrzeb w kontekście rozwoju systemów informacji archiwalnej. Zauważalnym tego dowodem jest fakt powstania serwisu szukajwarchiwach.gov.pl i przeniesienie wielu usług świadczonych przez archiwa państwowe do przestrzeni wirtualnej¹². Na rysunkach od 1 do 3 przedstawiono rozwój digitalizacji zasobu archiwalnego w latach 2011–2020.

¹⁰ A. Rosa, *O społecznych rolach archiwów we współczesnym dyskursie archiwalnym w Polsce na marginesie dyskusji panelowej „Archiwa w przestrzeni publicznej”*, „Archeion” 2019, t. 120, s. 151–152.

¹¹ S. Pańków, *Archiwa*, Warszawa 1969, s. 97.

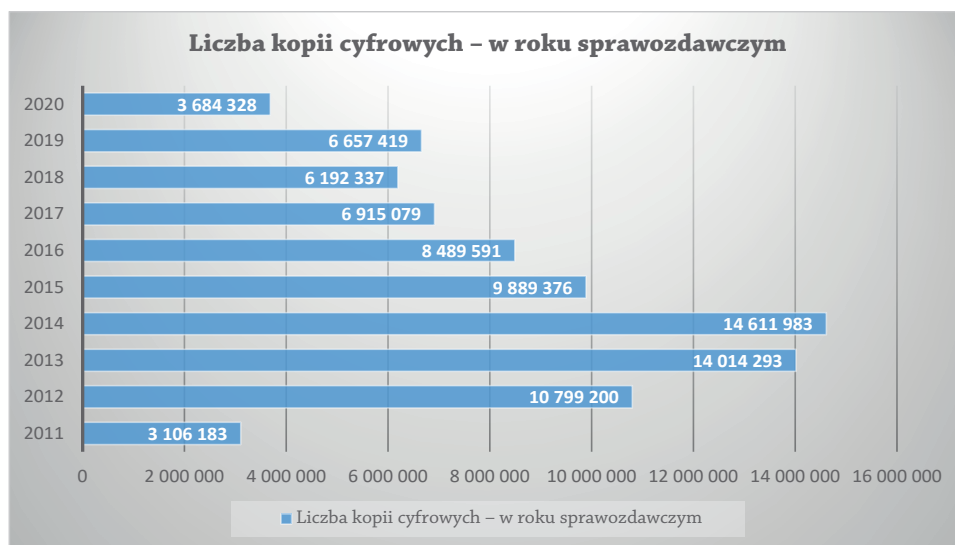
¹² Szukaj w Archiwach, www.szukajwarchiwach.gov.pl [dostęp: 16.06.2022].

Rysunek 1. Liczba kopii cyfrowych ogółem w latach 2011–2020 w zasobie archiwów państwowych w Polsce. Źródło: Sprawozdania Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych z lat 2011–2020, <https://www.gov.pl/web/archiwa/sprawozdanie-z-dzialalnosci-archiwow-panstwowych> [dostęp: 16.12.2022].

Rysunek 2. Zasób dokumentów elektronicznych w GB w latach 2011–2020 w archiwach państwowych w Polsce. Źródło: Sprawozdania Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych z lat 2011–2020, <https://www.gov.pl/web/archiwa/sprawozdanie-z-dzialalnosci-archiwow-panstwowych> [dostęp: 16.12.2022].

Rysunek 3. Liczba kopii cyfrowych w roku sprawozdawczym w latach 2011–2020 w archiwach państwowych w Polsce. Źródło: Sprawozdania Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych z lat 2011–2020, <https://www.gov.pl/web/archiwa/sprawozdanie-z-dzialalnosci-archiwow-panstwowych> [dostęp: 16.12.2022].

Powyższe dane dowodzą, że następuje znaczący wzrost liczby kopii cyfrowych dokumentów z zasobu archiwów państwowych w Polsce. W latach 2011–2020 wyniósł on ogółem nieco powyżej 171%. W latach 2011–2019 był to wzrost aż o 290%. Jeśli chodzi o rozmiar zasobu dokumentów elektronicznych archiwów państwowych, wyrażony w GB, to w latach 2011–2020 wzrost wyniósł nieco ponad 3733%.

Kolejną oznaką zmian zachodzących na rynku usług informacji archiwalnej jest usprawnienie archiwizacji i zarządzania dokumentami elektronicznymi poprzez uruchomienie dedykowanego archiwom systemu EZD (Elektroniczne Zarządzanie Dokumentacją)¹³. W konsekwencji powstało Archiwum Dokumentów Elektronicznych, do którego przekazywane są materiały archiwalne w postaci elektronicznej¹⁴. Przeniesienie komunikacji do przestrzeni wirtualnej skutkuje zwiększeniem zapotrzebowania na dostęp do dokumentacji w postaci

¹³ System EZD wprowadzony został na mocy Rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 18 stycznia 2011 r. w sprawie instrukcji kancelaryjnej, jednolitych rzeczowych wykazów akt oraz instrukcji w sprawie organizacji i zakresu działania archiwów zakładowych (Dz. U. 2011, nr 14 poz. 67).

¹⁴ Archiwum Dokumentów Elektronicznych. O projekcie, <https://ade.gov.pl/pl/web/ade-pub/o-projekcie> [dostęp: 16.12.2022].

elektronicznej. Równocześnie miarą aktywności archiwów nie jest już ilość posiadanych i przejmowanych każdego roku materiałów archiwalnych, ale sposób korzystania z zasobu, jego promocja, digitalizacja i udostępnianie, zwłaszcza w postaci cyfrowej. Należy podkreślić, że bez dobrze opracowanego zasobu trudno mówić o dobrej jakościowo informacji wyjściowej, jakiej oczekują dziś użytkownicy.

Tworzenie zasobów archiwalnych w środowisku elektronicznym

Procesy informacyjne dotyczące dokumentacji tradycyjnej (papierowej) nie były tak wyraźnie odwzorowane w systemie informacji archiwalnej jak ma to miejsce w odniesieniu do dokumentacji elektronicznej. Teoria systemów informacji archiwalnej powstała po to, aby przeprowadzić automatyzację, następnie komputeryzację i – obecnie – informatyzację archiwów¹⁵. Za sprawą dobrze opracowanych algorytmów możliwe stało się zastąpienie wielu rutynowych czynności wykonywanych przez ludzi. Optymalizacja, będąca wynikiem cyfryzacji archiwów, z jednej strony przyspieszyła prowadzenie ewidencji archiwalnej, opracowanie inwentarzy archiwalnych i opisów materiałów archiwalnych, z drugiej zaś dała szerszy dostęp do zasobów jego użytkownikom. Aktotwórca dzięki nowoczesnym technologiom informacyjno-komunikacyjnym otrzymał możliwość interakcji z archiwistą, pełniącym rolę archiwotwórcy. Na tzw. przedpolu archiwalnym nadzorowani twórcy materiałów archiwalnych mogą przekazywać informacje, generować spisy zdawczo-odbiorcze, protokoły brakowania dokumentacji, sprawozdania itp. w formie elektronicznej. Odpowiadają temu funkcjonalności i zadania systemów teleinformatycznych. Przykładem systemu realizującego takie funkcje jest program FINN 8 SQL, który powstał w projekcie SEKAP¹⁶. Platforma SEKAP została uruchomiona 25 kwietnia 2008 r.¹⁷ W ramach projektu utworzono środowisko teleinformatyczne przeznaczone do świadczenia usług publicznych w formie elektronicznej, które obejmowało niemal 800 e-usług w ponad 100 instytucjach i urzędach w województwie śląskim.

¹⁵ Zob. B. Ryszewski, *Problemy komputeryzacji archiwów*, Toruń 1994.

¹⁶ Na temat programu SEKAP zob. T. Papaj, *E-administracja na przykładzie SEKAP jako realizacja koncepcji Public Governance*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej we Wrocławiu” 2011, nr 26, s. 11–24.

¹⁷ SEKAP, <https://e.slaskie.pl/pl/sekap/> [dostęp: 16.06.2022].

Na stronie internetowej SEKAP opisano usługi świadczone przez urzędy, zamieszczono również narzędzia umożliwiające składanie wniosków i pism w formie elektronicznej. Platforma dawała także możliwość odbierania odpowiedzi z urzędów. Wszystkie usługi objęte serwisem mogły być realizowane online. Ten nowatorski projekt oferował ponadto narzędzia dedykowane podmiotom publicznym w formie tzw. elektronicznego biurka. Każdy pracownik, po otrzymaniu uprawnień do korzystania z systemu, prowadził czynności kancelaryjne w formie elektronicznej. System został przeprojektowany tak, aby spełniał wszystkie wymagania Rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z 18 stycznia 2011 r. w sprawie instrukcji kancelaryjnej, jednolitych rzeczowych wykazów akt oraz instrukcji w sprawie organizacji i zakresu działania archiwów zakładowych (Dz. U. 2011, nr 14, poz. 67). Podstawowym założeniem ww. projektu było wprowadzenie systemu klasy EZD jako podstawowego systemu kancelaryjnego i możliwość realizacji wszystkich czynności kancelaryjnych w formie elektronicznej. Jego funkcjonalność miały zapewnić przede wszystkim:

- automatyczne rejestrowanie dokumentów przychodzących w formie elektronicznej, wraz z metadanymi;
- rejestrowanie dokumentów przychodzących w formie papierowej;
- generowanie numerów dla pism i dokumentów;
- prowadzenie rejestrów kancelaryjnych;
- łączenie dokumentów w sprawy;
- dostęp do aktualnego jednolitego rzeczowego wykazu akt w formie elektronicznej;
- przekazywanie oryginałów pism papierowych do składów chronologicznych;
- prowadzenie składów chronologicznych;
- tworzenie pism i dokumentów, ich obieg, akceptacja i podpisywanie w formie elektronicznej;
- obsługę wysyłki korespondencji;
- przekazywanie akt do archiwum zakładowego;
- prowadzenie archiwum zakładowego;
- udostępnianie dokumentów ze składów chronologicznych oraz z archiwum zakładowego;
- przygotowanie dokumentów do przekazania do archiwum państwowego.

Dzięki ww. narzędziom nastąpiło odciążenie pracowników od wykonywania rutynowych czynności. W 2021 r. rozpoczęto wygaszanie systemu SEKAP. Nastąpiło ono zgodnie z uchwałą nr 2934/196/VI/2020 Zarządu Województwa

Śląskiego z 16.12.2020 r.¹⁸ System ten został zastąpiony poprzez ogólnopolską platformę ePUAP oraz system EZD RP¹⁹. Mając do dyspozycji narzędzia elektroniczne w systemie EZD, w urzędach powinno się wykorzystywać komunikację elektroniczną także w kontaktach z archiwum państwowym, również w trakcie prowadzenia przez nie kontroli. W wyniku obserwacji i badania systemu EZD stwierdzono, że zdalny wgląd do systemu teleinformatycznego urzędu ułatwiłby nadzór i kontrolę nad postępowaniem z materiałami archiwalnymi wchodzącymi do państwowego zasobu archiwalnego.

Nadzór i kształtowanie narodowego zasobu archiwalnego w środowisku elektronicznym

Kontakty pomiędzy aktotwórcą i archiwotwórcą reguluje obecnie zarządzenie Nr 8 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 15 czerwca 2000 r. w sprawie przeprowadzania przez archiwa państwowe kontroli postępowania z materiałami archiwalnymi wchodzącymi do państwowego zasobu archiwalnego. Zarządzenie powstało na podstawie § 2 pkt 2 Rozporządzenia Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z dnia 25 lipca 1984 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych (Dz. U. 1984, nr 41, poz. 218) w związku z art. 21 ust. 2 i art. 28 pkt 4 Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. 1983, nr 38, poz. 173, z późn. zm.) oraz § 49 Uchwały Nr 57 Rady Ministrów z dnia 23 maja 1983 r. w sprawie wykonywania kontroli przez organy administracji państwowej (MP 1983, nr 22, poz. 124), § 1 ust. 2 pkt 2 lit. a). Dostęp do danych w systemie powinien umożliwiać sprawdzenie następujących informacji:

- jaki jest stopień wdrożenia i przestrzegania w kontrolowanym podmiocie archiwalnym przepisów kancelaryjnych i archiwalnych;
- czy klasyfikacja i kwalifikacja dokumentacji, a zwłaszcza materiałów archiwalnych, jest prowadzona w sposób prawidłowy;
- jaki jest rozmiar zasobu archiwalnego (materiałów archiwalnych) – w metrach bieżących, jednostkach inwentarzowych, jednostkach archiwalnych,

¹⁸ SEKAP. Wygaszanie platformy SEKAP, https://e.slaskie.pl/pl/sekap/wygaszanie_platformy_sekap/wygaszanie-platformy-1.html [dostęp: 16.06.2022].

¹⁹ ePUAP2, <https://epuap.gov.pl/wps/portal> [dostęp: 16.06.2022]; *Elektroniczne Zarządzanie Dokumentacją w systemie EZD RP*, <https://www.gov.pl/web/ezd-rp/> [dostęp: 16.06.2022].

- w podziale na zasób własny, odziedziczony i zdeponowany (obcy), z określeniem dat skrajnych każdego z elementów składowych zasobu;
- jaki jest rozmiar dokumentacji niearchiwalnej w metrach bieżących w rozbięciu na: własną, odziedziczoną, zdeponowaną (obcą), z określeniem dat skrajnych każdego z elementów składowych;
 - jaki jest stan fizyczny i stopień opracowania materiałów archiwalnych, ich kompletność oraz terminowość przekazywania przez komórki organizacyjne do archiwum zakładowego podmiotu;
 - czy istnieją odpowiednie środki ewidencyjne, w tym spisy zdawczo-odbiorcze, odrębnie dla materiałów archiwalnych i dokumentacji niearchiwalnej;
 - czy materiały archiwalne są prawidłowo udostępniane osobom trzecim;
 - czy brakowanie dokumentacji niearchiwalnej jest prowadzone w sposób regularny i prawidłowy;
 - jakie są kwalifikacje zawodowe i stan obsady osobowej archiwum zakładowego;
 - jaka jest jakość archiwalnych prac porządkowych wykonanych przez osoby trzecie w kontrolowanym archiwum zakładowym;
 - jaki jest stan lokalu archiwum i jego wyposażenie pod kątem należytego zabezpieczenia zasobu archiwalnego przed zniszczeniem lub utratą;
 - czy zachowana jest terminowość i poprawność przekazywania materiałów archiwalnych do właściwego archiwum państwowego;
 - jaki jest stopień wykonania zaleceń wydanych w wyniku poprzednich kontroli.

Odpowiedzi na wyżej wymienione pytania mogą być w pewnym zakresie udzielone w lokalu archiwum, szczególnie jeśli chodzi o warunki wyposażenia i zabezpieczenia zasobu archiwalnego. Pozostałe informacje można z powodzeniem analizować w sposób zdalny. Trzeba także odnieść niniejsze rozważania do stanu pandemii, który został ogłoszony w dniu 11 marca 2020 r. przez Światową Organizację Zdrowia²⁰. W wyniku zakazów i obostrzeń, jakie miały na celu izolowanie ludzi i nie dopuszczenie do rozprzestrzeniania się epidemii SARS-CoV-2, nastąpiło przeniesienie większości działań, zarówno archiwów, jak i użytkowników, do przestrzeni wirtualnej. Wszystkie kontakty osobiste między ludźmi zostały

²⁰ W Polsce wprowadzono stan epidemii na podstawie Rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 20 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu epidemii (Dz. U. 2020, poz. 491, z późn. zm.). Tydzień wcześniej wprowadzono Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 13 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu zagrożenia epidemicznego (Dz. U. 2020, poz. 433).

ograniczone lub stały się niemożliwe. W sytuacji zredukowania bezpośrednich relacji międzyludzkich do minimum, w czasie pandemii szczególnie przydatne było posiadanie przez archiwistów sprawujących nadzór wglądu do systemu obiegu dokumentów. Powstanie możliwości pracy zdalnej na skalę dotychczas niespotykaną w Polsce sprawiło, że wielu pracowników otrzymywało dokumenty do pracy w swoim miejscu zamieszkania, co wzmocniło rolę systemu EZD w pracy kancelaryjnej. Z drugiej jednak strony, o ile w formie elektronicznej dokumenty mogą być łatwo zachowane w systemie i uporządkowane zgodnie z instrukcją kancelaryjną, o tyle w formie papierowej mogło dojść do wielu uchybień, w tym przypadkowego zniszczenia czy zagubienia dokumentu, do którego pracownicy nie mieli wglądu na etapie prowadzenia spraw w sposób zdalny. Działanie takie może przynieść ogromne straty dla narodowego zasobu archiwalnego w sytuacji, w której pracownicy nie przestrzegaliby zasad kompletowania dokumentów w akta spraw i przekazywania ich do archiwum zakładowego zgodnie z instrukcją kancelaryjną. Dbalność o narodowy zasób archiwalny wymaga dużej świadomości i troski o każdy dokument, który powstaje w systemie obiegu dokumentów w czasie prowadzenia spraw urzędowych, stąd też współpraca aktotwórcy z archiwotwórcą powinna być dużo bardziej intensywna niż w przypadku pracy stacjonarnej.

Gromadzenie informacji archiwalnej w środowisku elektronicznym

Inny aspekt w rozwoju technologii informacyjno-komunikacyjnych dotyczy tworzenia pamięci zbiorowej. Internet daje niezliczone szanse konstruowania zbiorów upamiętniających tragiczne bądź katastroficzne wydarzenia, co także umożliwia tworzenie pamięci zbiorowej. Dwie niedawne amerykańskie katastrofy, ataki terrorystyczne z 11 września 2001 r. i huragan Katrina, zostały szeroko upamiętnione i zachowane w Internecie. Stworzono Archiwum Cyfrowe katastrofy 11 września 2001 r. i Hurricane Digital Memory Bank²¹. Są to przykłady archiwów, które powstały jako witryny prosumpcyjne²². Ich użytkownicy zarówno produkują, jak i konsumują ich zawartość. W Internecie możliwe jest utworzenie cyfrowych banków pamięci, ponieważ różni użytkownicy mogą mieć swój udział w upamiętnianiu takich wydarzeń jak atak terrorystyczny

²¹ Hurricane Digital Memory Bank, <https://hurricanearchive.org/> [dostęp: 30.08.2022].

²² T. Recuber, *The Prosumption of Commemoration*, „American Behavioral Scientist” 2012, nr 56 (4), s. 531–549.

z 11 września na wieże World Trade Center oraz budynek Pentagonu w Stanach Zjednoczonych. Ideą takiego zachowania jest z jednej strony utworzenie archiwów pamięci zbiorowej, z drugiej – wykorzystanie technologii do prosumpcji wiedzy historycznej i archiwalnej. W archiwach państwowych w Polsce zorganizowano wiele akcji i kampanii promocyjnych skierowanych do ogółu społeczeństwa. W 2013 r. przeprowadzono akcję pod nazwą „Zostań rodzinnym archiwistą”²³. Z kolei w Archiwum Państwowym w Radomiu powstał projekt „Archiwa Rodzinne Niepodległej”²⁴, prowadzony obecnie przez archiwa w całej Polsce, który ma na celu połączenie historii narodowej oraz prywatnej. Z informacji zamieszczonych na stronach internetowych archiwów wynika, że działania te podejmowane są w sposób tradycyjny, poprzez punkty konsultacyjne, bez wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych na etapie gromadzenia zbiorów. Wynika to także po części z charakteru materiałów historycznych, których oryginały są przechowywane w postaci papierowej.

Podobne działania podjęto w czasie pandemii. Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych ogłosiła projekt Archiwum Pandemii A.D. 2020²⁵. Ma on na celu tworzenie społecznej kolekcji dokumentów pandemii wywołanej koronawirusem (SARS-CoV-2), tak aby zachować relacje i materiały, które stanowić będą cenne źródła historyczne dla kolejnych pokoleń. Nie stworzono jednak narzędzi do samodzielnego zamieszczania plików w repozytoriach. Użytkownicy mają możliwość kontaktowania się z archiwistami i przekazywania materiałów, po uzgodnieniu ich formy, z wybranym archiwum. Zaznaczono przy tym, że mogą to być materiały w postaci tradycyjnej, jak i elektronicznej, w tym zapiski, notatki, pamiętniki, dzienniki, ulotki, zdjęcia, memy, blogi, vlogi, nagrania audio i wideo, inne formy medialne i materiały publikowane na stronach internetowych. Przekazane materiały zostaną udostępnione w serwisie Szukaj w Archiwach (www.szukajwarchiwach.gov.pl), gdzie każdy będzie mógł je przeglądać w formie online²⁶.

²³ *Szef Archiwów w Polsce: twórzmy archiwa rodzinne*, „Gazeta Wyborcza” 13.03.2013.

²⁴ *Archiwa Rodzinne Niepodległej: podziel się ciekawą historią rodziny*, „Gazeta Wyborcza” 29.07.2019. Zob. też: *Archiwa Rodzinne Niepodległej*, <https://archiwarodzinne.gov.pl/> [dostęp: 16.06.2022].

²⁵ *Archiwum Pandemii A.D. 2020*, <https://archiwarodzinne.gov.pl/archiwum-pandemii-a-d-2020> [dostęp 16.06.2022].

²⁶ *Ibidem*.

Funkcjonowanie archiwów w mediach społecznościowych

Spółeczne funkcjonowanie archiwów wymaga dostosowania usług do potrzeb użytkowników. Użytkownicy korzystają z mediów społecznościowych, których idea powstała w latach 90. XX wieku²⁷. Strony archiwów w serwisach społecznościowych rozwinęły się bardzo dynamicznie pod wpływem pandemii, stały się one bowiem podstawowym środkiem komunikacji dla rozmaitych instytucji²⁸. Obecność polskich archiwów państwowych w mediach społecznościowych odbywa się poprzez profile o nazwie „Archiwa Państwowe” na Facebooku, Twitterze i Instagramie²⁹. Liczba osób obserwujących te profile wynosi odpowiednio: Facebook – 11000, Twitter – 2723, Instagram – 1381³⁰. Prowadzone jest również Internetowe Forum Archiwalne³¹. Dzięki obecności w mediach społecznościowych popularyzowana jest działalność archiwów. Tworzone są posty na temat konferencji, wystaw, konkursów i wydarzeń, jakie odbywają się w archiwach państwowych, co pozwala na dotarcie do szerszego grona odbiorców. Wszystkie te kanały komunikacji pozwalają na interakcję obustronną. Wpisy i komentarze internautów mogą być wskaźnikiem nastrojów społecznych względem archiwum. Ewa Krok słusznie zauważyła, że media społecznościowe stały się istotne ze względu na tworzenie treści przez konsumentów i użytkowników. Dzięki temu przepływ informacji, który wcześniej był jednostronny – od producenta czy usługodawcy do klienta, teraz stał się dialogiem³². W mediach społecznościowych następuje komunikacja poprzez natychmiastowe sprzężenie zwrotne oraz wysoki stopień interakcji pomiędzy nadawcą a odbiorcą³³. Katarzyna Fabjaniak-Czerniak wskazała, iż to właśnie media budują nieformalne społeczności, które solidaryzują się wokół określonych zagadnień³⁴. Facebookowa grupa jest wydzieloną przestrzenią

²⁷ B. Małecki, M. Małecka, *Analiza rozwoju portali społecznościowych w Internecie*, Warszawa 2008, s. 4.

²⁸ P. Szews, *Medialny fanpage – szanse i zagrożenia*, „Media i społeczeństwo” 2015, nr 5, s. 120.

²⁹ Facebook. Archiwa Państwowe, <https://www.facebook.com/ArchiwaPanstwowe> [dostęp: 16.06.2022]; Instagram. Archiwa Państwowe, <https://instagram.com/archiwapanstwowe> [dostęp: 16.06.2022]; Twitter. Archiwa Państwowe, <https://twitter.com/archiwa> [dostęp: 16.06.2022].

³⁰ Dane na dzień 15.06.2022 r.

³¹ Internetowe Forum Archiwalne, <http://www.ifar.pl/index.php> [dostęp: 16.06.2022].

³² E. Krok, *Media społecznościowe elementem systemu zarządzania wiedzą o firmie*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Studia Informatica” 2011, nr 28, s. 52.

³³ P. Szews, *Medialny fanpage...*, s. 120.

³⁴ K. Fabjaniak-Czerniak, *Internetowe media społecznościowe jako narzędzie public relations*, [w:] *Zarządzanie w sytuacjach kryzysowych niepewności*, red. K. Kubiak, Warszawa 2012, s. 183.

wirtualnej rzeczywistości, przeznaczoną dla zbiorowości zgromadzonej wokół wybranej tematyki. Grupy może tworzyć każdy użytkownik. Mogą one mieć charakter otwarty, zamknięty lub tajny³⁵. Media społecznościowe z czasem zostały przeformułowane w taki sposób, że ze środków komunikacji ze znajomymi zmieniły się w źródła informacji. Przemysław Szews słusznie zauważa, iż ewoluujące i rozwijające się w szybkim tempie Facebook i Twitter sprawiły, że są dla wielu użytkowników jednym z ważniejszych, a czasem nawet jedynym źródłem informacji o tym, co dzieje się na świecie³⁶. W grupach na Facebooku kontaktują się osoby o podobnych zainteresowaniach, także archiwiści i użytkownicy informacji archiwalnej. W mediach społecznościowych ukształtował się typ użytkownika, który cechuje się aktywnością i współtworzeniem oferty informacyjnej. Archiwa prowadzą dla tych użytkowników elektroniczne formy promocji i kształcenia.

Dostęp i wymiana informacji publicznej

Ostatnim elementem do rozważenia w zakresie współdziałania wszystkich uczestników procesu informacyjnego w archiwach jest otwieranie danych publicznych. W Polsce uruchomiony został portal dane.gov.pl, na którym znajdują się zbiory danych przekazywane przez podmioty publiczne³⁷. Zakres przedmiotowy portalu nie ogranicza się do konkretnych działań administracyjnych. Ideą jest udostępnienie wartościowych i rzetelnych danych publicznych oraz umożliwienie tworzenia różnego typu aplikacji dla obywateli przy wykorzystaniu tych zbiorów. Jest to o tyle istotne, że nowoczesny rodzaj informacji funkcjonuje poza obiegiem dokumentów i znaną archiwistom kancelarią akt spraw. Użytkownicy korzystają z danych publicznych, tworzą nowe jakościowo dane, informacje i narzędzia, ale w żaden sposób nie jest określone, w jaki sposób tego typu aplikacje mają być archiwizowane, a ich trwałość w czasie może być bardzo różna. Obserwowany zalew danych cyfrowych początkowo zmienił relacje między nauką, handlem, gospodarką i państwem, ale z czasem dotknął także samej natury wyobraźni socjologicznej. Jak dotąd, większość dyskusji na ten temat koncentrowała się na

³⁵ L. Safko, D. Brake, *The Social Media Bible: tactics, tools, and strategies for business success*, New Jersey 2009, s. 3–5, 17

³⁶ P. Szews, *Serwisy społecznościowe jako źródło informacji dziennikarskiej – problemy i zagrożenia*, „Kultura–Media–Teologia” 2014, nr 18, s. 94.

³⁷ Otwarcie danych publicznych nastąpiło na podstawie uchwały nr 107/2016 Rady Ministrów z dnia 20 września 2016 r. w sprawie ustanowienia „Programu otwierania danych publicznych”.

danych „transakcyjnych” przechowywanych w dużych i złożonych komercyjnych i rządowych bazach danych³⁸. W tym także bazach archiwalnych. Dane transakcyjne stanowią kluczową część infrastruktur informacyjnych, stąd tak duże zainteresowanie ich cyfryzacją. Jednak pojawiły się nowe źródła danych, które mają inny charakter³⁹. Są to dane generowane w sferze kulturowej, nie tylko w wyniku rutynowych transakcji z różnymi mediami cyfrowymi, ale także w wyniku tego, co niektórzy chcieliby postrzegać jako przesunięcie w kierunku popularnych form kultury zdominowanych przez procesy tzw. prosumpcji.

Wyniki badań

W tabeli nr 1 przedstawiono jak przebiega gromadzenie, opracowanie i udostępnianie materiałów archiwalnych w relacjach poszczególnych uczestników procesów informacyjnych.

Tabela 1. Wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnych przez uczestników procesu informacyjnego w archiwach podczas współdziałania w procesach informacyjnych.

Uczestnicy procesów	Gromadzenie	Opracowanie	Udostępnianie
Aktotwórca	Współpraca z nadzorem archiwalnym w systemie tradycyjnym polega na kontakcie bezpośrednim w trakcie kontroli archiwalnych; w systemie EZD raporty i dane do kontroli mogą być generowane w postaci elektronicznej. Brak narzędzi teleinformatycznych do kontroli zdalnej	Aktotwórca w uzgodnieniu z archiwum państwowym przygotowuje ewidencje, które mogą stanowić pomoce archiwalne (opracowanie uproszczone); rodzaj pomocy zależny jest od przyjętego systemu kancelaryjnego (w systemie tradycyjnym nie wykorzystuje się komunikacji	W administracji publicznej użytkownicy mają zapewniony dostęp do informacji publicznej w postaci elektronicznej (m.in. strony BIP, profile administracji publicznej w serwisach społecznościowych, ponowne wykorzystanie informacji sektora publicznego oraz serwis dane.gov.pl)

³⁸ D. Beer, R. Burrows, *Popular Culture, Digital Archives and the New Social Life of Data*, „Theory Culture and Society” 2013, nr 30 (4), s. 47–71.

³⁹ Ibidem.

Uczestnicy procesów	Gromadzenie	Opracowanie	Udostępnianie
	(on-line) zarówno w systemie tradycyjnym, jak i w systemie EZD.	elektronicznej w opracowaniu akt, w systemie EZD wszelka ewidencja dla tzw. paczki archiwalnej generowana jest automatycznie z systemu).	– niektóre narzędzia umożliwiają interakcję obustronną np. umieszczanie komentarzy czy pytań pod informacjami na portalach społecznościowych.
Archiwotwórca	Archiwa państwowe przyjmują materiały w różnej postaci, także elektronicznej, od podmiotów wytwarzających materiały archiwalne oraz są otwarte na gromadzenie wartościowych materiałów w każdej postaci (np. projekt Archiwum Pandemii. A.D. 2020). Nie wykorzystuje się w tym celu sformalizowanych kanałów komunikacji elektronicznej.	Archiwa państwowe są otwarte na użytkowników w zakresie opracowania materiałów, co do których nie zachowały się informacje na temat aktotwórcy, przynależności zespołowej czy zawartości treściowej. Wykorzystują w tym celu swoje strony internetowe i możliwość kontaktu online.	Zasoby cyfrowe archiwów udostępniane są online. Prowadzony jest proces digitalizacji.
Użytkownik informacji	Użytkownicy mają możliwość przekazywania do archiwów państwowych dokumentów w każdej postaci.	Możliwe jest uczestnictwo użytkowników w procesie opracowania akt informacje można przekazywać drogą elektroniczną, np. poprzez e-mail, ale brak jest narzędzi, które usprawniłyby ten proces.	Zasoby archiwów państwowych są udostępniane online, ale nie ma możliwości dokonywania interpretacji czy komentowania materiałów archiwalnych w serwisie szukajwarchiwach.gov.pl.

Źródło: opracowanie własne.

Współdziałanie jest realizowane w przypadkach wymienionych w tabeli nr 1. Podstawowym warunkiem współdziałania w relacji archiwotwórca – aktotwórca jest stosowanie systemu EZD. Stwierdzono w nim jednakże brak przepisów i narzędzi dla sprawowania nadzoru archiwalnego w sposób zdalny. Wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnych w relacji aktotwórca – archiwista na etapie gromadzenia materiałów archiwalnych powinno podlegać modernizacji. Zauważalna zmiana wzajemnych relacji w procesie gromadzenia, opracowania i udostępniania materiałów archiwalnych niewątpliwie spowodowana jest wdrożeniem systemu EZD oraz digitalizacją. Najbardziej znaczące jest wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnych na etapie udostępniania zasobów archiwalnych.

Pod wpływem informatyzacji relacje pomiędzy uczestnikami procesów komunikacyjnych zmieniają się na każdym etapie tego procesu. Czynniki, jakie powodują tę zmianę, to wprowadzenie systemu EZD, pandemia, dostęp do informacji publicznej, informatyzacja administracji publicznej, digitalizacja, media społecznościowe. W wyniku przeprowadzonych badań dowiedziono tezy przedstawionej we wstępie do artykułu.

W odpowiedzi na pytanie ogólne postawione w badaniu określono wpływ rozwoju technologii informacyjno-komunikacyjnych na sposób tworzenia, opracowywania i udostępniania akt przez wszystkich uczestników procesów komunikacyjnych. Aktotwórcy, archiwotwórcy i użytkownicy informacji archiwalnej współdziałają ze sobą w procesach informacyjnych z wykorzystaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych, ale nie zawsze jest to interakcja obustronna.

1. W badaniu dowiedziono, że archiwiści dzielą się wiedzą na temat zasobów archiwalnych. Wykorzystują do tego celu narzędzia elektroniczne. Liczba udostępnianych online dokumentów stale rośnie. Po zbadaniu zasobów archiwalnych udostępnianych użytkownikom w serwisie szukajwarchiwach.gov.pl stwierdzono, iż nie umożliwia on interakcji z użytkownikami. Nie posiada forum dyskusyjnego, ani też opcji zamieszczania komentarzy, nie wykorzystuje w pełni możliwości dzielenia się wiedzą. Relacje w tym obszarze powinny ulec sukcesywnym zmianom.
2. Archiwa komunikują się z użytkownikami poprzez profile w mediach społecznościowych i jest to komunikacja obustronna.
3. Jak wynika z przepisów oraz praktyki pracy kancelaryjno-archiwalnej, współdziałanie aktotwórcy z archiwistą sprawującym nadzór nad narastają-

cym zasobem archiwalnym w świetle przepisów kancelaryjno-archiwalnych nie przebiega w środowisku elektronicznym w sposób zdalny.

4. Dostrzega się potencjał i możliwości pozyskiwania wiedzy od użytkowników w obszarze gromadzenia i opracowania materiałów archiwalnych. Jednym z przykładów takiego działania jest projekt „Archiwum Pandemii. A.D. 2020”. Na etapie gromadzenia materiałów archiwalnych nie jest to jednak zjawisko nowe, albowiem wiele kolekcji w zasobach archiwalnych pochodzi od osób prywatnych. W polskich archiwach państwowych należy stworzyć narzędzia do dzielenia się wiedzą na temat materiałów archiwalnych przez samych użytkowników, co obejmowałoby proces opracowania i udostępniania tych materiałów w środowisku elektronicznym w modelu prosumpcji wiedzy archiwalnej.
5. Użytkownicy informacji archiwalnej prezentują swoje potrzeby i oczekiwania względem doskonalenia systemu informacji archiwalnej. Przykładem może być Internetowe Forum Archiwalne IFAR bądź profile archiwów państwowych w mediach społecznościowych.
6. Brak jest zasad i przepisów z zakresu gromadzenia, opracowania i archiwizacji zasobów otwartych danych publicznych.

W badanych relacjach pomiędzy uczestnikami procesów archiwalnych dostrzeżono pewne obszary wymagające udoskonalenia. W zakresie wymiany wiedzy i współdziałania pomiędzy aktotwórcą, archiwotwórcą i użytkownikiem informacji należy:

- udoskonalić informację archiwalną, tak aby oprócz interakcji jednostronnej w serwisie szukajwarchiwach.gov.pl stworzyć narzędzia elektroniczne służące także interakcji ze strony użytkownika informacji archiwalnej, z zachowaniem zasad bezpieczeństwa informacji oraz oryginalnej postaci materiałów archiwalnych i pomocy archiwalnych;
- prowadzić prace nad opracowaniem instrukcji i przepisów archiwalnych z wykorzystaniem konsultacji społecznych w środowisku archiwalnym;
- zwiększyć udział społeczny w procesie opracowania akt z wykorzystaniem narzędzi komunikacji elektronicznej;
- stworzyć zasady gromadzenia i archiwizacji zasobów udostępnianych w otwartych repozytoriach danych publicznych;
- sprecyzować w instrukcji kancelaryjnej zadania i obowiązki archiwisty zakładowego, a także koordynatora czynności kancelaryjnych względem archi-

wisty z archiwum państwowego w systemie EZD z wykorzystaniem komunikacji online;

- wzmocnić i usankcjonować prawnie system raportowania stanu zasobów elektronicznych jednostek będących pod nadzorem;
- określić rolę nadzoru archiwalnego w systemie EZD poprzez stworzenie czynności i narzędzi, jakie mają wykonywać archiwiści w systemie teleinformatycznym podmiotu nadzorowanego.

Wyżej wymienione zmiany mogą doprowadzić do stworzenia modelu prosumpcji wiedzy archiwalnej w środowisku elektronicznym.

Zakończenie

W świecie wirtualnym wszyscy uczestnicy procesu informacyjnego, zarówno aktotwórcy, jak i archiwiści oraz użytkownicy informacji, otrzymali nowe zadania do spełnienia. Od ich współpracy zależy, w jakim stopniu będą potrafili sprostać tym wyzwaniom. Niezbędne jest wzajemne zrozumienie potrzeb i dążenie do jak najlepszej komunikacji pomiędzy uczestnikami tego procesu. Wiele czynników występujących w środowisku wirtualnym nie może opierać się wyłącznie na przepisach prawnych. Czynnikiem takim jest chociażby ogromny udział i znaczenie mediów społecznościowych w dostępie do informacji na temat funkcjonowania archiwów, sposobów korzystania z zasobów, weryfikacji autentyczności dokumentów i wreszcie – odkrywania nowych, nieznanych dotąd faktów za sprawą zaangażowania użytkowników w proces tzw. prosumpcji wiedzy. Szczegółowe znaczenie tego terminu w kontekście wiedzy archiwalnej może obejmować poziom przetwarzania informacji o zasobie archiwalnym, przekraczający zwykłe jej odczytywanie, i prowadzenie badań na podstawie dokumentacji archiwalnej. Prosumpcja wiedzy o zasobie archiwalnym obejmuje tworzenie nowych jakościowo informacji, publikowanych i rozpowszechnianych poprzez różne narzędzia elektroniczne oraz aplikacje mobilne, które użytkownicy następnie przetwarzają i wykorzystują w sposób niemalże nieograniczony, w tym rzadko przywołując źródła pierwotne, takie jak inwentarze czy spisy dokumentacji znajdującej się w archiwach. Współczesnego użytkownika nie interesuje już gdzie może znaleźć dane, ale co może z nimi zrobić. Sposób wykorzystania

i narzędzia do przetworzenia danych w informację, a następnie tworzenie wiedzy, jest kluczem do zrozumienia potrzeb informacyjnych w świecie wirtualnym. Przedstawione w tekście dane liczbowe oraz formy komunikacji i nowe role pełnione przez uczestników procesów informacyjnych nie pozostawiają wątpliwości, że przyszłość archiwów niepodzielnie związana jest z ich cyfryzacją. Tylko właściwe wykorzystanie wiedzy, jaką posiadają aktywni twórcy, archiwotwórcy i użytkownicy informacji, może doprowadzić do zaprojektowania nowoczesnych archiwów i dalszego ich rozwoju.

Źródła

Rozporządzenie Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z dnia 25 lipca 1984 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych (Dz. U. 1984, nr 41, poz. 218).

Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 13 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu zagrożenia epidemicznego (Dz. U. 2020, poz. 433).

Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 20 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu epidemii (Dz. U. 2020, poz. 491, z późn. zm.).

Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 18 stycznia 2011 roku w sprawie w sprawie instrukcji kancelaryjnej, jednolitych rzeczowych wykazów akt oraz instrukcji w sprawie organizacji i zakresu działania archiwów zakładowych (Dz. U. 2011, nr 14, poz. 67).

Sprawozdania Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z lat 2011–2020, <https://www.gov.pl/web/archiwa/sprawozdanie-z-dzialalnosci-archiwow-panstwowych> [dostęp: 16.12.2022].

Uchwała Nr 57 Rady Ministrów z dnia 23 maja 1983 r. w sprawie wykonywania kontroli przez organy administracji państwowej (MP 1983, nr 22, poz. 124).

Uchwała nr 107/2016 Rady Ministrów z dnia 20 września 2016 r. w sprawie ustanowienia „Programu otwierania danych publicznych”.

Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. 1983, nr 38, poz. 173, z późn. zm.).

Zarządzenie Nr 8 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 15 czerwca 2000 r. w sprawie przeprowadzania przez archiwa państwowe kontroli postępowania z materiałami archiwalnymi wchodzącymi do państwowego zasobu archiwalnego.

Bibliografia

- Archiwa Rodzinne Niepodległej: podziel się ciekawą historią rodziny*, „Gazeta Wyborcza”, 29.07.2019.
- Beer D., Burrows R., *Popular Culture, Digital Archives and the New Social Life of Data*, „Theory Culture and Society” 2013, nr 30 (4), s. 47–71.
- Burns A., *Prosumption, Prodsusage*, [w:] *The International Encyclopedia of Communication Theory and Philosophy*, red. K.B. Jensen, E.W. Rothenbuhler, J.D. Pooley, R.T. Craig, 2016, <https://doi.org/10.1002/9781118766804.wbiect086> [dostęp: 16.06.2022].
- Castells M., *Społeczeństwo sieci*, Warszawa 2008.
- Fabjaniak-Czerniak K., *Internetowe media społecznościowe jako narzędzie public relations*, [w:] *Zarządzanie w sytuacjach kryzysowych niepewności*, red. K. Kubiak, Warszawa 2012.
- Krok E., *Media społecznościowe elementem systemu zarządzania wiedzą o firmie*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Studia Informatica” 2011, nr 28, s. 49–62.
- Małecki B., Małecka M., *Analiza rozwoju portali społecznościowych w Internecie*, Warszawa 2008.
- Pańków S., *Archiwa*, Warszawa 1969.
- Papaj T., *E-administracja na przykładzie SEKAP jako realizacja koncepcji Public Governance*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej we Wrocławiu” 2011, nr 26, s. 11–24.
- Polski Słownik Archiwalny*, red. W. Maciejewska, Warszawa 1974.
- Recuber T., *The Prosumption of Commemoration*, „American Behavioral Scientist” 2012, nr 56 (4), s. 531–549.
- Ritzer G., Dean P., Jurgenson N., *The Coming of Age of the Prosumer*, „American Behavioral Scientist” 2012, t. 56, z. 4, s. 379–398, <https://doi.org/10.1177/0002764211429368> [dostęp: 16.06.2022].
- Rosa A., *O społecznych rolach archiwów we współczesnym dyskursie archiwalnym w Polsce na marginesie dyskusji panelowej*, „Archiwa w przestrzeni publicznej”, „Archeion” 2019, t. 120, s. 149–167.
- Ryszewski B., *Problemy komputeryzacji archiwów*, Toruń 1994.
- Safko L., Brake D., *The Social Media Bible. Tactics, tools, and strategies for business success*, New Jersey 2009.
- Szef Archiwów w Polsce: twórzmy archiwa rodzinne*, „Gazeta Wyborcza”, 13.03.2013.
- Szews P., *Medialny fanpage – szanse i zagrożenia*, „Media i społeczeństwo” 2015, nr 5, s. 118–135.
- Szews P., *Serwisy społecznościowe jako źródło informacji dziennikarskiej – problemy i zagrożenia*, „Kultura–Media–Teologia” 2014, nr 18, s. 90–104.
- Toffler A., *The Third Wave*, Nowy Jork 1980.
- Warwick K., *Cyborg morals, cyborg values, cyborg ethics*, „Journal Ethics and Information Technology” 2003 nr 3 (5), ss. 131–137.
- Zacher L.W., *Transformacje społeczeństw. Od informacji do wiedzy*, Warszawa 2007.

Netografia

Archiwa Rodzinne Niepodległej, <https://archiwarodzinne.gov.pl/> [dostęp: 16.06.2022].

Archiwum Dokumentacji Elektronicznej, <https://ade.gov.pl/pl/web/ade-pub/o-projekcie> [dostęp: 16.06.2022].

Archiwum Pandemii A.D. 2020, <https://archiwarodzinne.gov.pl/archiwum-pandemii-a-d-2020> [dostęp: 16.06.2022].

ePUAP2, <https://epuap.gov.pl/wps/portal> [dostęp: 16.06.2022].

Facebook. Archiwa Państwowe, <https://www.facebook.com/ArchiwaPanstwowe> [dostęp: 16.06.2022].

Hurricane Digital Memory Bank, <https://hurricanearchive.org/> [dostęp: 30.08.2022].

Instagram. Archiwa Państwowe, <https://instagram.com/archiwapanstwowe> [dostęp: 16.06.2022].

Internetowe Forum Archiwalne IFAR, <http://www.ifar.pl/index.php> [dostęp: 16.06.2022].

SEKAP, <https://e.slaskie.pl/pl/sekap/> [dostęp: 16.06.2022].

Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, <https://www.gov.pl/web/ezd-rp/> [dostęp: 16.06.2022].

Szukaj w Archiwach, www.szukajwarchiwach.gov.pl [dostęp: 16.06.2022].

Twitter. Archiwa Państwowe, <https://twitter.com/archiwa> [dostęp: 16.06.2022].